

ANISZI KÁLMÁN

Amit soha nem fogok elfelejteni

Ezerkilencszázötvenhárom kora tavasza volt. A kivézenyelt katonaság pontos mértani alakzatba zárkózott fel a zsebkendőnyi főtéren. A műhelyek és kócerájok szegénylegényei, az apró és még apróbb hivatalok alkalmazottai és a tölteléknek kiharancsolt iskolás gyermekek zsúfolásig megtöltötték a kis teret. Pontban tizenkét órakor a kisváros templomaiban megkondultak, és nagyon sokáig zúgtak a harangok. A katonai egység parancsnoka szobormereven tisztelgett.

Nagy, puha pelyhekben hullt a hó.

Várakozással a szívében Sztálin halálát „gyászolta a világ”. Mi lesz velünk ezután?! Ki fog gondoskodni rólunk, ha a nagy tanítómester, a világbéke legfőbb támasza, mindnyájunk atyja nincs többé? – gondoltam gombóccal a torkomban, és több kisiskolás osztálytársammal elsírtam magam.

Érettebb fejjel szégyenkezve bosszankodtam rajta, hogy eshetett meg velem akkora gyalázat, hogy megkönnyezzem az emberiség egyik legnagyobb zsnokának a halálát, akinek a kezéhez ártatlan milliók vére tapadt?

Évekig töprengtem a rejtélyen, mígnem egyszer csak rájöttem a titok nyitjára: a gyermek világképe mágikus. A kis emberpalánták még nem ismerik a szkepszist, nyugtalanokdva nem keresik az okokat. Amit a felnőttektől hallanak, azt el is fogadják. Meg sem fordul a fejükben, hogy megtéveszthetik őket; hogy szakadatlanul, módszeresen hazudhatnak nekik.

Az egészséges kételkedés, az élet dolgaihoz való kritikus viszonyulás, az erkölcsi mérlegelés és felelős döntés képessége nem a gyermekkor jellemzői. Ezek és a hozzájuk hasonló erények s készségek később, a személyiség fejlődésével fokozatosan alakulnak ki. Az egyes csupán fejlődésének haladottabb szakaszában hanyja-veti meg az újabb és újabb értesüléseket, keresi azok igazságtartalmát, igyekszik – immár némi tapasztalat birtokában – kibontani belőlük, hogy mi az, ami helyes, és mi az, ami elutasítandó.

Így alakult, változott az én hozzáállásom is a kommunizmushoz. Gyermekként kezdetben szinte mindent elfogadtam, majd idő múltával egyre komolyabb fenntartásokkal vettem tudomásul a körülöttem zajló

eseményeket, jelenségeket. Felnőttként félve, gyakran szorongva éltem meg a zsnokoki birodalom embertelenségeit, abszurdításait. S minthogy az elevenbe vágott, mindennél nehezebben, fájdalmasan viseltem el az egyre durvuló román kommunista diktatúra magyarsfaló ténykedéseit.

A zsenge gyermekkorban hivatalosan belénk sulykolt fennkölt eszmék és az elszennvedett sérelmek közötti mélyülő szakadékban eleinte, fura mód, nem a rendszer végóráihoz vezető utat ismertem fel, hanem az a hit erősödött bennem, hogy az igazságosság, egyenlőség és szabadság jegyében haladéktalanul helyre kell hozni a kibicsaklott társadalmi gyakorlatot. Amiből nekem magamnak is részt kell vállalnom.

Álmaim világában éltem. Hittem, hogy a világ megváltható: az Embert meg kell menteni.

Nem tudtam én akkor ezt így megfogalmazni, egyszerű falusi gyermekként hogy is tudhattam volna, ámde határozottan éreztem valaminek a hiányát, valami nagyon fontosnak az égető szükségét.

Életem fináléja felé közeledve szomorúan tapasztalom, hogy az oly vonzóan irizáló szép eszmék csalóka világába való csillapíthatatlan vágyódásaim valójában szüntelen menekülések voltak a kirívó durvaságok és becstelenségek, az emberi méltóság sárba tiprása, a kilétünket fenyegető aljas diszkriminációk elöl, menekülések személyes és közösségi poklaink bugyraiból.

A nagy garral és konok kitartással harsogott fennkölt célok tőszomszédságában tenyésző koldusszegénységre, és arra a szomorú tényre, hogy a kommunista hatalom szellemi fegyházra kárhoztatott bennünket, csak jóval később döbbsentett rá az élet.

A dohos lisztből keményre főzött puliszkakockák bűzös szagát most is érzem az orromban, hánytatóan keserű ízére belsóm máig émelyegve emlékezik. Ezt adták kenyér helyett hetente négyszer az ötvenes években a szakiskola menzáján – Váradon, a Pece parti Párizsban.

– Mit hozzak neked legközelebb? – kérdezte apám, mikor meglátogatott.

Nem akartam panaszkodni, de a mindennapi kínozó éhség végül is erősebbnek bizonyult a gyermeki szándéknál:

– Nem bánom, ha kenyérhéjat is! Csak legyen valami a zsebemben, hogy ha nagyon kínoz az éhség, rácsálhassak valamit.

Szeptember végén sárgasággal kórházba kerültem. Onnan pedig haza. Szigorú diétára fogva.

Otthon, szülőfalumban hallottam először, hogy Magyarországon kitört a forradalom.

Remény költözött a szívekbe.

Mint amikor felkavarják a büzlő posványt: az emberek érdeklődni kezdtek, minduntalan kérdezősködtek – várták a csodát. Kezdték őszintén hinni, hogy vége szakad a teljesíthetetlen beszolgáltatásoknak, megmenekülnek a kollektivizálástól, kiszabadulhatnak a Moloch karmaiból. (Titkon abban is nagyon reménykedtünk, hogy visszacsatolnak bennünket az anyaországhoz. Merthogy alig néhány kilométerre éltünk a magyar határtól.)

Mindenki várta a csodát, mert csak a Moloch meghátrálása válthatott volna meg bennünket. De homályos, kósza híreknél egyebet nemigen hallottak sem a kocsában, ahova naponta többször is befordultak a falusfelek, sem az útba eső patkolókovács műhelyében.

Rádió nem volt a faluban.

Felmentem Váradra, és az ócskapiacra használt kondenzátorra bukkantam. Az üzletből fülhallgatót, kristálydetektort és harminc méternyi antennahuzalt vásároltam. Azt már régebről tudtam, minél hosszabb az antenna, annál jobb a vétel.

A magam bütykölte kristálydetektoros rádió volt számomra a világgal való kapcsolattartás egyetlen eszköze. Ezen a kezdetleges készüléken követtük a magyar forradalom eseményeit. A tündökletes rövid utat, és az áhított ígért tragikus eltiprását.

Most is fülemben cseng a magyar miniszterelnök november 4-én hajnalban elmondott beszéde, amit a mindössze négynapos Szabad Kossuth Rádió sugárzott: „Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.”

Három órával később a Magyar Írók Szövetsége fordult a világ jobbik feléhez segélykiáltásával: „Itt a Magyar Írók Szövetsége! A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémiájához, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. Kevés az idő! A tényeket ismeritek, nem kell ismertetni.

Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, tudósokon, mun-

kásokon, parasztokon, értelmiségi dolgozókon! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!...”

Betegszabadságról visszatérve, az iskolában néma csend fogadott. Mintha kollektív amnéziába estek volna: mindenki elnémult, hallgatott.

Időnként elhurcolásokról, kínvallatásokról, kivégzésekről, súlyos börtönvekről röppentek fel ellenőrizhetetlen hírek. A honi hatalom képviselői az agyonhallgatás, elnémítás taktikáját választották – mert azt képzelték, hogy amiről nem beszélünk, az nincs is.

A rá következő év nyarán végeztem a gépipari szakiskolát. Géza barátommal, akitől a rádiókészítés „tudományát” elsajátítottam, N-be, az aranybánya műhelyébe helyeztek. Fizetésünk kevesebb volt az éhbégnél. Hogy megéljünk, az ócskapiacra vásárolt és magánszemélyek házainak padlásán potom áron összeguberált alkatrészekből lámpás-hangszórós készülékeket hoztunk össze ütött-kopott, ócska dobozokban, és azokkal kereskedtünk. Így már jobban ment a sorunk, de nem sokkal később valaki beárult bennünket. Egy délután két rendőr csapott le ránk. Elkobozták szerény „vagyonunkat”, alaposan megfenyegettek, és azonnal kizsuppoltak az albérletből.

Nem tudom, a tudásszomj vitt-e rá, vagy a könnyebb megélhetés vágya munkált bennem, esetleg mindkettő, amikor ötvennyolc őszén beiratkoztam az esti liceumba, az Orsolya-rendiek korábbi otthonába.

Ott találkoztam másodszer a forradalommal. Akkor viszont egészen „közelről”. Két bőrkabátos férfi lépett be óra közben az osztályterembe. Néhány szót váltottak az oktatóval. Hihetően csupán jövetelük célját közölték vele, mert a tanárnő mindjárt oda is szólította kollégánkat, aki épp a maradék sarat kaparta le a gumicsizmájáról a pad alatt. Egyenesen villanytelepi munkahelyéről érkezett az iskolába.

Az osztályteremből szemünk láttára vitték el Udvarit.

Tíz évvel később találkoztam vele egy trafikból kijövet. Félig kopasz volt, maradék haja deres.

– Szevasz, Bandi, hát kiszabadultál?!... – kérdeztem döbbenet a látványtól.

– Ki – felelte fásultan. A raboskodás éveiről és a „börtönélményekről” egyetlen szót sem ejtett.

Közel harminc évvel később, a kommunista diktatúra összeomlása után derült ki: volt osztálytársunknak mindössze az volt a „bűne”, hogy tagja volt a váradi Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezetének (SZVISZ).